

Onderzoekopzet RES

Samenwerkende rekenkamers Drenthe

Begeleidingscommissie Marcel Timmerman (Rk Assen)
Roel de Boer (Rk Coevorden)
Chantal Luimes (Rk Aa en Hunze)
Daniëlle Strijker (Rk Borger Odoorn)
Geert Hubers (Rk Tynaarlo)
Jan Lusing (Rk Midden Drenthe)
Linze Schaap (NRK)

Opstellers Johan Kok en Anke Pietersma

Datum 28 maart 2024

Inhoud

1.	Inleiding en vraagstelling	3
1.1	Inleiding.....	3
1.2	De RES Drenthe	4
1.3	Eerder onderzoek Noordelijke Rekenkamer	4
1.4	Het proces ná de RES 1.0	5
1.5	Vraagstelling.....	7
2.	Het onderzoek.....	8
2.1	Normenkader	8
2.2	Afbakening	9
2.3	Globale schets onderzoek: keuze van de onderzoekinstrumenten.....	9
2.4	Organisatie: tijdpad, inhuur externen, expertise	10
2.5	Wijze van rapporteren	10
	Bronnenlijst.....	11
	Bijlage 1 Normenkader: scorekaart Representatieve en participatieve democratie	12

1. Inleiding en vraagstelling

1.1 Inleiding

De Rekenkamers van Midden-Drenthe, Tynaarlo, Coevorden, Aa en Hunze, Assen, Borger-Odoorn en de Noordelijke Rekenkamer hebben besloten gezamenlijk een onderzoek te doen naar de RES, in samenhang met een (vervolg)onderzoek van de Noordelijke Rekenkamer.

Nationale doelstelling Regionale Energie Strategie

Veel nationale afspraken uit het Klimaatakkoord worden in praktijk gebracht in Regionale Energie Strategieën. Volgens het Klimaatakkoord is de Regionale Energie Strategie (RES) niet alleen een strategie, maar ook een manier van samenwerken en een proces om te komen tot gedragen plannen waarmee de nationale doelstelling wordt gehaald. Voor energieopwek is deze nationale doelstelling 35 TWh grootschalig hernieuwbaar op land. Volgens het Klimaatakkoord is een brede en actieve betrokkenheid van burgers essentieel om de grote uitdagingen van dit akkoord te laten slagen.¹ De RES is een manier om samen te werken in de regio aan de energietransitie. Bij deze samenwerking zijn per regio verschillende partijen betrokken: overheden, inwoners en maatschappelijke organisaties. Drenthe is een afzonderlijke RES-regio. In totaal zijn er 30 RES-regio's in Nederland.²

Rol gemeente RES

Iedere gemeente heeft de opdracht om een bijdrage te leveren aan de energietransitie en werkt samen met andere partijen binnen de energieregio (de RES). De energietransitie houdt de overgang in naar een situatie waarin de energievoorziening structureel anders van aard en vorm is dan in het huidige energiesysteem. In dit nieuwe systeem is fossiele brandstof (zoals kolen, olie en gas) grotendeels vervangen door duurzame energiebronnen (zoals zon, wind en water). Er is veel aandacht voor energiebesparing en energieopslag en de energievoorziening is meer decentraal georganiseerd. In de laatste jaren is er nog meer nadruk komen te liggen op de energietransitie; de Nederlandse samenleving is geconfronteerd met een energiecrisis met hoge prijzen voor gas en elektra. Hiermee is een grotere urgentie ontstaan om de energietransitie te bespoedigen.

¹ Klimaatakkoord 28 juni 2019, <https://www.klimaatakkoord.nl/documenten/publicaties/2019/06/28/klimaatakkoord>.

² <https://regionale-energiestrategie.nl/werkwijze/default.aspx>.

Leeswijzer

In paragraaf 1.2 t/m 1.4 gaan we in op de RES Drenthe en het in 2021 afgeronde rekenkameronderzoek van de NRK. Daarna staan we stil bij de vraagstelling van dit onderzoek van de samenwerkende rekenkamers, het doel hiervan, het normenkader en de organisatie en planning van dit te verrichten onderzoek.

1.2 De RES Drenthe

In de RES-regio Drenthe werkt de provincie samen met de twaalf Drentse gemeenten, vier waterschappen en zeven maatschappelijke organisaties. Alle partijen verklaarden als één regio een bijdrage te willen leveren aan het realiseren van de afspraken in het Klimaatakkoord.³ In de RES 1.0 Drenthe staat dat het streven is om in 2030 een kwart van het energiegebruik in Drenthe op te wekken door windenergie en grootschalige zonne-energie. Dat is 3,45 Terawattuur (TWh).⁴

In de RES 1.0 staat dat de gemeenten primair verantwoordelijk zijn voor de participatie van en communicatie met de eigen inwoners, bedrijven en maatschappelijke partners.⁵

De RES-regio Drenthe heeft op dit moment (maart 2024) geen RES 2.0 vastgesteld. In plaats daarvan is eerst een voortgangsrapportage opgesteld. In een later stadium volgt wellicht een RES 2.0. In paragraaf 1.4 Proces na de RES 1.0 staat daarover nadere informatie.

1.3 Eerder onderzoek Noordelijke Rekenkamer

In 2021 publiceerde de Noordelijke Rekenkamer (NRK) het rapport 'Regionale democratie vergt energie'.⁶ In dit rapport beantwoordde de NRK de vraag op welke wijze de democratische legitimiteit van de RES geborgd is. Citaat uit dit onderzoek: "Democratische legitimiteit reikt verder dan de legitimiteit die ontstaat door de representatieve democratie (verkiezing van een vertegenwoordigend orgaan dat namens de kiezers besluiten neemt). Betrokkenheid van inwoners, bedrijven en maatschappelijke organisaties bij de besluitvorming is van belang als aanvullende vorm van democratie."⁷

³ RES 1.0 regio Drenthe, april 2021, [RES 1.0 regio Drenthe | Energie voor Drenthe](#).

⁴ RES 1.0 regio Drenthe, april 2021.

⁵ RES 1.0 regio Drenthe, april 2021.

⁶ Noordelijke Rekenkamer 2021, 'Regionale democratie vergt energie', Een onderzoek naar de democratische legitimatie van de RES Drenthe, <https://www.noordelijkerekenkamer.nl/regionale-democratie-vergt-energie>.

⁷ Noordelijke Rekenkamer 2021, 'Regionale democratie vergt energie', Een onderzoek naar de democratische legitimatie van de RES Drenthe, p. 6.

Geen centrale sturing op inwonerp participatie

Op de participatie die gemeenten organiseerden was vanuit de RES geen centrale sturing. Een gezamenlijke definitie van draagvlak ontbrak.⁸ Eventuele participatie van burgers over gemeentelijke energieplannen en specifieke energieprojecten is in het onderzoek van de NRK buiten beschouwing gelaten. Veel van de gemeentelijke energieplannen en specifieke energieprojecten dateerden al van voor de start van het RES-proces. Participatie daarin was dus geen participatie in het RES-proces. Enkele gemeenten hadden nog geen energieplannen vastgesteld.

Een aantal inwoners betrokken op regionaal niveau

Op regionaal niveau zijn burgers in het RES-proces betrokken nadat de concept-RES was vastgesteld. De belangrijkste beslissingen – bijvoorbeeld over het ambitieniveau in Drenthe – lagen toen al vast.⁹ Inwoners konden hun stem laten horen in een narratief onderzoek. Dat is een kwalitatieve onderzoeksmethode waarbij in beschrijvende zin de opvattingen van inwoners worden weergegeven. De organisatoren daarvan trachtten onder-gerepresenteerde groepen actief te benaderen. Een selectie van de deelnemers aan ‘Het Drentse Energieverhaal’ kreeg in schrijfsessies de mogelijkheid aanbevelingen te doen. Een deel van de aanbevelingen van burgers is overgenomen in de RES 1.0. Maatschappelijke instellingen hebben een vaste plek gekregen aan de Drentse Energietafel.

Scorekaart Democratie als toetsingskader

Om uitwerking te geven aan het begrip democratische legitimiteit heeft de Noordelijke Rekenkamer een Scorekaart Democratie uitgewerkt. Deze scorekaart is weergegeven in bijlage 1.

Geen onderzoek democratische legitimatie bij gemeenten

Onderzoek naar democratische legitimatie van de RES-1.0 op gemeentelijk niveau ontbreekt in dit eerdere onderzoek van de NRK. De NRK doet alleen onderzoek naar het beleid dat het provinciebestuur voert. De gemeentelijke democratische legitimatie vormt een kernonderdeel van deze onderzoeksopzet van de samenwerkende rekenkamers.

1.4 Het proces ná de RES 1.0

In 2022 legde het Nationaal Programma Regionale Energiestrategie (NPRES) de RES-regio's de volgende keuze voor met betrekking tot het vervolg op de RES 1.0:

- een voortgangsdokument dat tweejaarlijks verschijnt, te beginnen in juli 2023;
- een RES Herijking 2.0 en verder, waarin nieuwe of aangepaste strategische keuzes worden vastgelegd.¹⁰

⁸ Noordelijke Rekenkamer 2021, 'Regionale democratie vergt energie', Een onderzoek naar de democratische legitimatie van de RES Drenthe, p. 9.

⁹ Noordelijke Rekenkamer 2021, 'Regionale democratie vergt energie', Een onderzoek naar de democratische legitimatie van de RES Drenthe, p. 9.

¹⁰ Nationaal Programma RES, Handreiking Regionale Energiestrategie update 2022.

Keuze voor voortgangsdocument of herijking

Deze keuze, die NPRES aan de RES-regio's voorlegde, baseerde NPRES op een advies van een werkgroep aan de NPRES over de vraag of de RES mer-plichtig is.¹¹ Een voortgangsrapportage is niet mer-plichtig. Een RES herijking 2.0 is volgens het advies van de NPRES mer-plichtig wanneer het document het karakter heeft van een uitwerking van beleid of een set maatregelen bevat om doelstellingen voor de leefomgeving te bereiken.¹²

Een RES 2.0 kan mer-plichtig zijn, wanneer de herijkte afspraken ruimtelijke gevolgen hebben. Andere veranderingen, bijvoorbeeld van de samenwerking binnen de RES-regio of een versterking van de democratische legitimiteit van de besluitvorming, hoeven hier niet onder te vallen.

RES Regio Drenthe koos voor een voortgangsrapportage

De RES-regio Drenthe koos voor een voortgangsrapportage, dus een (relatief) beleidsarme notitie. Daarvoor is er geen "mer-plicht". In dit voortgangsdocument geeft de Drentse Energietafel de actuele stand van zaken in de RES-regio Drenthe en de zaken waar de RES-regio de komende tijd aan werkt weer.¹³

Komende besluiten RES

Het was oorspronkelijk de bedoeling dat er tweejaarlijks een RES opgesteld zou worden. Concreet betekende dit dat in 2023 een RES 2.0 zou worden opgesteld door de RES-regio's.¹⁴ Zoals hiervoor al is aangegeven, is hiervan afgeweken in Drenthe. In 2023 is een voortgangsrapportage opgesteld. Of en zo ja wanneer een RES 2.0 vastgesteld wordt is op dit moment (maart 2024) niet duidelijk. Op basis van het Klimaatakkoord moeten de doelen uit de RES 1.0 in 2030 gerealiseerd zijn. Dit onderzoek beoogt ook duidelijkheid te geven over de momenten waarop de gemeenteraad in de gelegenheid komt besluiten te nemen en/of invloed uit te oefenen in het vervolgproces van de RES.

Organisatievorm uitvoering RES 1.0 en voortgangsrapportage RES

De RES is als bestuurlijk fenomeen niet opgenomen in het reguliere Nederlandse staatsbestel.¹⁵ De RES is een manier om samen te werken in de regio aan de energietransitie. De RES regio Drenthe heeft geen juridische status. Dat betekent dat de deelnemers aan de RES Drenthe voor de uitvoering en het realiseren van de doelstellingen in de RES 1.0 gebruik maken van hun daarvoor ten dienste staande wettelijke bevoegdheden en instrumenten.

Het proces ná de RES 1.0 omvat in dit onderzoek de processtappen die genomen zijn na de RES 1.0 in het kader van de energietransitie. Het gaat hierbij ook om:

- de strategische kaders die hiervoor opgesteld zijn en

¹¹ Mer-plichtig betekent dat voor het plan een milieueffectrapportage moet worden opgesteld. Hierin worden de milieueffecten van het plan in kaart gebracht.

¹² Nationaal Programma RES, Een plan m.e.r. voor de Regionale Energie Strategie? Zijn RES documenten plan m.e.r. plichtig?

¹³ De Drentse Energietafel bestaat uit afgevaardigde bestuurders van alle Drentse gemeenten, de provincie Drenthe, de vier waterschappen die in Drenthe functioneel zijn en van de maatschappelijke partners Natuur- en Milieufederatie Drenthe, LTO Noord, Rijksvastgoedbedrijf, VNO-NCW, Drentse KEI, woningstichting De Volmacht en JongRES.

¹⁴ Klimaatakkoord 28 juni 2019, p. 225

¹⁵ Noordelijke Rekenkamer 2021, 'Regionale democratie vergt energie', Een onderzoek naar de democratische legitimatie van de RES Drenthe, p. 6.

- het gebruik van de wettelijke bevoegdheden en instrumenten die de gemeente heeft en inzet om de ambities uit de RES te realiseren.

1.5 Vraagstelling

Het doel van dit onderzoek is lessen te trekken uit de manier waarop de democratische legitimiteit van de RES 1.0 en het vervolg erop vormgegeven is in de regio Drenthe, op gemeentelijk niveau, voor de volgende stappen in het RES-proces.

De vraagstelling van dit onderzoek luidt:

Op welke wijze borgden de gemeenten de democratische legitimiteit van de Regionale Energiestrategie 1.0 en hoe borgen zij de democratische legitimiteit van het proces ná de RES 1.0 ?

Dit onderzoek van Drentse gemeentelijke rekenkamers vindt plaats in afstemming met een onderzoek op provinciaal niveau door de Noordelijke Rekenkamer. Onderstaande tabel geeft de onderwerpen weer die in de afzonderlijke onderzoeken aan bod komen. Hierin is ook het onderzoek opgenomen dat in 2021 is afgerond.

Deelonderzoek	Noordelijke Rekenkamer	Gemeentelijke rekenkamers
Democratische legitimiteit RES-1.0 (via gemeenteraad, burgers en maatschappelijke organisaties)		Onderzoek 2024
Democratische legitimiteit RES-1.0; provinciaal (via Provinciale Staten, burgers en maatschappelijke organisaties)	Onderzoek 2021	
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ontwikkeling van de RES als organisatie (veranderingen in de RES-regio, resultaten van de samenwerking, mate van doorwerking van eerdere rekenkeraanbevelingen); ▪ stand van zaken projecten in RES 1.0; ▪ actuele strategische kaders voor de energietransitie (waar, wanneer en door wie; mate van doorwerking van eerdere aanbevelingen). 	Onderzoek 2024	
Democratische legitimiteit RES-proces ná RES-1.0 (via gemeenteraad, burgers en maatschappelijke organisaties)		Onderzoek 2024
Democratische legitimiteit RES-proces ná RES-1.0; provinciaal (via Provinciale Staten, burgers en maatschappelijke organisaties)	Onderzoek 2024	

Deze vraag valt uiteen in de volgende deelvragen:

1. Op welke wijze was de gemeenteraad betrokken bij het opstellen van de RES 1.0 in de regio Drenthe?
2. Op welke wijze was sprake van participatie van maatschappelijke organisaties bij het opstellen van de RES-1.0 in de gemeente?
3. Op welke wijze was sprake van participatie van burgers bij het opstellen van de RES-1.0 in de gemeente?
4. Op welke wijze was de gemeenteraad betrokken bij het RES-proces na de RES-1.0 in de regio Drenthe? Hoe effectief was dit?
5. Op welke wijze was sprake van participatie van maatschappelijke organisaties in het RES-proces na de RES-1.0 in de gemeente?
6. Op welke wijze was sprake van participatie van burgers in het RES-proces na de RES-1.0 in de gemeente?
7. Welke lessen vloeien uit dit onderzoek voort voor het vervolg van het RES-proces?

Bij deelvraag 1 en 4 toetsen we de aspecten uit de scorekaart van de representatieve democratie. Bij deelvraag 2 en 5 toetsen we de criteria van de participatieve democratie met betrekking tot maatschappelijke organisaties. Tot slot toetsen we de criteria van de participatieve democratie bij deelvraag 3 en 6, maar dan met betrekking tot burgers.

Op basis van de beantwoording van de deelvragen komen we tot de beantwoording van de hoofdvraag. We formuleren daarbij de hoofdconclusie en deelconclusies. Op basis van de conclusies komen we tot aanbevelingen voor het vervolgproces voor de RES.

2. Het onderzoek

2.1 Normenkader

Het normenkader voor dit onderzoek wordt gevormd door de scorekaart (zie bijlage 1) van de NRK. Deze scorekaart is een instrument waarmee beoordeeld kan worden hoe de totstandkoming van de RES Drenthe zich verhoudt tot verschillende onderdelen van democratische legitimiteit. Naast de representatieve democratie (via formele verkiezingen) is participatie als aanvullende vorm van democratie opgenomen in de Scorekaart Democratie. Bij participatie maken we het onderscheid tussen participatie door georganiseerde stakeholders (belangengroeperingen) en participatie door inwoners. Democratische legitimiteit is in de scorekaart steeds uitgesplitst in verschillende vormen, te weten:¹⁶

¹⁶ Hendriks, F., Ostaaijen, J. van en Boogers, M. (2011). Legitimiteitsmonitor Democratisch Bestuur, Naar een metamonitor van de legitimiteit van het democratisch bestuur in Nederland. Den Haag: Ministerie van BZK.

- Inputlegitimiteit – de wijze waarop en de mate waarin het bestuur signalen vanuit de samenleving en de burgerij oppikt; toegankelijkheid en openheid daarvoor; participatie in het bestuur; representativiteit van het bestuur.
- Throughputlegitimiteit – de wijze waarop en de mate waarin processen in het bestuur verlopen, zaken en personen worden behandeld, al dan niet in lijn met ‘beginselen van behoorlijk bestuur’.
- Outputlegitimiteit – de wijze waarop en de mate waarin het openbaar bestuur resultaten behaalt, doeltreffend en doelmatig met publieke middelen omgaat, producten en diensten levert, bijdraagt aan de oplossing van maatschappelijke problemen.

Er zal ook uitdrukkelijk stilgestaan worden bij de vraag of gemeenten de doelen en ambities volledig en consistent hebben uitgewerkt in acties en maatregelen, of daarbij duidelijk afgesproken is wie wat doet, ook op regionaal niveau en de daarvoor gebruikte en te gebruiken instrumenten.

2.2 Afbakening

Dit onderzoek heeft geen betrekking op:

- het realiseren van de streefwaarde van 50% financiële (inwoner)participatie;
- de haalbaarheid van de vastgelegde ambities voor zon, wind en warmte;
- het realiseren van de gestelde doelen binnen de daarvoor afgesproken termijnen en beschikbare middelen.

Het onderzoek heeft geen betrekking op het realiseren van de doelen uit de RES, omdat dat een afzonderlijk onderzoek vergt. Dit onderzoek gaat om het proces van de RES en de democratische legitimatie.

De samenloop met het vervolgonderzoek naar de RES van NRK heeft synergievoordelen. Het in 2021 afgeronde onderzoek van de NRK en het onderzoek dat nu wordt uitgevoerd door de NRK gaan beide alleen over democratische legitimatie bij de provinciebesturen.

Indien er behoefte is aan een onderzoek naar de realisatie van de doelen uit de RES, dan is het een optie voor de rekenkamers om aanvullend onderzoek te doen hiernaar.

2.3 Globale schets onderzoek: keuze van de onderzoeksinstrumenten

In deze paragraaf is het onderzoek op hoofdlijnen weergegeven. De nadere detailuitwerking vindt plaats na het offertetraject.

Een dossierstudie en interviews met betrokkenen van de gemeente, met stakeholders en met burgers zullen veel informatie geven over de beleidskaders, de inhoudelijke resultaten en het proces van opstellen tot uitvoering.

Voor de beoordeling door de gemeenteraad van de RES documenten en daarop betrekking hebbende processen worden twee instrumenten gebruikt: een combinatie van een digitale vragenlijst onder alle raadsleden én bespreking met een vertegenwoordiging van de raad.

2.4 Organisatie: tijdpad, inhuur externen, expertise

Voor dit onderzoek wordt een begeleidingscommissie ingesteld. Daarin hebben vertegenwoordigers van de deelnemende rekenkamers zitting. Om te komen tot een efficiënt en effectief onderzoeks- en besluitvormingsproces voor dit gezamenlijk uit te voeren rekenkameronderzoek maken de deelnemers daarvoor werkafspraken. In deze werkafspraken zijn de rollen, taken en bevoegdheden van de begeleidingscommissie en de deelnemende rekenkamers uitgewerkt.

Voor de uitvoering van het onderzoek schakelen wij de NRK in. Zij voert tegelijkertijd een vervolgonderzoek uit naar de RES bij de noordelijke provincies. Deze onderzoeksopzet is daarmee afgestemd. Door dit onderzoek door de NKR uit te voeren worden zowel inhoudelijk als financieel synergievoordelen behaald. Het onderzoek van de samenwerkende rekenkamers start in april 2024. Medio november 2024 verwachten wij de eindrapportage via de deelnemende rekenkamers naar de gemeenteraden te kunnen sturen.

2.5 Wijze van rapporteren

De bevindingen, conclusies en aanbevelingen nemen wij op in een onderzoeksrapport. Daarin presenteren wij eerst kort en bondig de conclusies en aanbevelingen. De inleiding bevat belangrijke informatie voor de lezer over de aanleiding, het onderwerp, de doelgroep en de opbouw van het rapport. Per gemeente wordt een factsheet opgesteld, daarnaast bevat de rapportage een interbestuurlijke vergelijking tussen de gemeenten van de deelnemende rekenkamers. Wij schrijven voor en aan de raden. De rapportage wordt in begrijpelijke taal opgesteld, zodat die bijvoorbeeld ook voor inwoners goed leesbaar is.

De bevindingenrapportage wordt als bijlage bijgevoegd. Deze bevat de feitenweergave die als basis heeft gediend voor de conclusies en aanbevelingen.

Wij presenteren het rapport op een passende wijze aan de gemeenteraden/provinciale staten.

Coevorden, 28 maart 2024

De begeleidingscommissie van de samenwerkende rekenkamers.
secretaris, voorzitter,

Bronnenlijst

- Hendriks, F., Ostaaijen, J. van en Boogers, M. (2011). Legitimitetsmonitor Democratisch Bestuur, Naar een metamonitor van de legitimiteit van het democratisch bestuur in Nederland. Den Haag: Ministerie van BZK.
- <https://regionale-energiestrategie.nl/werkwijze/default.aspx>
- Klimaatakkoord 28 juni 2019
<https://www.klimaatakkoord.nl/documenten/publicaties/2019/06/28/klimaatakkoord>
- Nationaal Programma RES, Een plan-m.e.r. voor de Regionale Energie Strategie? Zijn RES-documenten plan-m.e.r. plichtig?
- Nationaal Programma RES, Handreiking Regionale Energiestrategie update 2022.
- Noordelijke Rekenkamer 2021, 'Regionale democratie vergt energie', Een onderzoek naar de democratische legitimatie van de RES Drenthe, bestuurlijke reactie
- RES 1.0 regio Drenthe, april 2021
- Voortgangsdokument RES regio Drenthe, maart 2023

Bijlage 1

Normenkader: scorekaart

Representatieve en participatieve democratie

Scorekaart: Representatieve democratie

	Thema	Indicator
Input legitimiteit	Verankering van het onderwerp in verkiezingsprogramma's of bestuursakkoorden	Het onderwerp is als een belangrijk thema behandeld tijdens de campagne, bijvoorbeeld in debatten of op sociale media.
		Politieke partijen hebben het onderwerp genoemd in het verkiezingsprogramma.
		Het onderwerp vindt navolgbaar een plek in het bestuursakkoord.
		Volksvertegenwoordigers slagen erin hun plannen in beleid om te zetten.
	Open agenda	Volksvertegenwoordigers hebben beleidsruimte.
		Het bestuur stelt de volksvertegenwoordigers op de hoogte van de manier waarop ze bij de besluitvorming worden betrokken .
		Het bestuur deelt invloed met volksvertegenwoordigers.
Het bestuur geeft inzicht in het beleidsproces aan volksvertegenwoordigers.		
Throughput legitimiteit	Betrokkenheid volksvertegenwoordiging bij besluitvorming	Volksvertegenwoordigers krijgen tijdige en juiste informatie over het onderwerp.
		Er is een inhoudelijke behandeling van het onderwerp (debatten).
		Volksvertegenwoordigers krijgen voldoende de tijd om het onderwerp inhoudelijk te behandelen.
		Volksvertegenwoordigers kunnen het besluitvormingsproces zelf vormgeven.
		Volksvertegenwoordigers kunnen het voorstel (reëel) amenderen.
		Volksvertegenwoordigers kunnen stemmen over het onderwerp.
		Tegenstemmen is een reële optie.

Output legitimiteit	Volksvertegenwoordigers kunnen controleren	Volksvertegenwoordigers nemen een toetsbaar kaderstellend besluit.
		De uitvoering van het beleid wordt periodiek getoetst aan de hand van de gestelde kaders.
		Bestuurders verantwoorden zich tegenover volksvertegenwoordigers.
		Volksvertegenwoordigers hebben instrumenten om de uitvoering van het beleid bij te sturen.
	Politiek-bestuurlijk draagvlak voor beleid	Vooraf is geformuleerd wanneer er voldoende draagvlak voor het onderwerp is (stemregels).
		Volgens bovenstaande definitie is er draagvlak voor het beleid.
	Beleidsresultaten	Er zijn criteria wanneer het beleid als doeltreffend en doelmatig wordt beschouwd.
		De effectiviteit en doelmatigheid van het beleid wordt geëvalueerd.
		De effectiviteit en doelmatigheid van het beleid wordt openbaar gemaakt.
		Het beleid is volgens bovenstaande criteria effectief en doelmatig.
	Er is politieke verantwoordelijkheid	Volksvertegenwoordigers zijn transparant over hun resultaten.
		Volksvertegenwoordigers kunnen verantwoordelijk worden gehouden voor de resultaten.

Scorekaart: Participatieve democratie

Dit deel van de scorekaart is bedoeld om zowel de participatie van stakeholders als die van inwoners te meten. Daarom moet dit deel twee keer gebruikt worden: voor beide groepen één keer.

	Thema	Indicator
Input legitimiteit	Betrokken deelnemers	Er is een actorenanalyse uitgevoerd.
		Alle relevante stakeholders kunnen hun stem laten horen.
		Er is bijzondere aandacht besteed aan het bereiken belanghebbenden die zich niet vanzelf melden.
	Open agenda	Er is beleidsruimte.
		Er is van tevoren bepaald welke rol burgers/stakeholders krijgen.
		Het bestuur deelt invloed met deelnemers.
		Er worden procesafspraken voor de besluitvorming gemaakt.
		De inbreng van deelnemers wordt schriftelijk vastgelegd.

		Het bestuur informeert de deelnemers regelmatig over wat er gebeurt met hun inbreng gebeurt.
		Het bestuur weegt de inbreng van stakeholders mee in de afweging.
		Het bestuur geeft inzicht in de afweging van besluiten.
		Het bestuur informeert deelnemers over lang stilliggen, uitstel of wijziging van voornemens.
		Bestuurders zijn transparant over hun input.
Throughput legitimiteit	Deelnemers kunnen de onderhandelingsresultaten uitleggen aan hun achterban	Deelnemers gaan er in de onderhandelingen meer op vooruit dan achteruit.
		Een negatief resultaat wordt voorzien van mitigerende maatregelen.
	Deelnemers kunnen hun kernwaarden behartigen	Er zijn (unaniem aangenomen) procesafspraken die de bescherming van kernwaarden waarborgen.
	Hiërarchische structuur	Duidelijkheid over de hiërarchische posities van deelnemers in de besluitvorming.
		Deelnemers zijn op de hoogte van de afspraken over wie welke rol heeft.
		Deelnemers zijn tevreden over de afspraken en kunnen hierbinnen functioneren.
Output legitimiteit	Mate van draagvlak	Er is een gezamenlijke definitie van draagvlak (binnen welke populatie en hoe vastgesteld).
		Volgens bovenstaande definitie is er draagvlak voor het beleid.
	Beleidsresultaten	Er zijn criteria wanneer het beleid als doeltreffend en doelmatig wordt beschouwd.
		De effectiviteit en doelmatigheid van het beleid wordt in kaart gebracht.
		De effectiviteit en doelmatigheid van het beleid wordt openbaar gemaakt.
		Het beleid is effectief en doelmatig.
	Deelnemers zijn verantwoordelijk	Deelnemers hebben mandaat van hun achterban.
		Deelnemers kunnen verantwoordelijk worden gehouden voor de resultaten van het proces.
Deelnemers zijn transparant over hun input.		